

зумовлюють відставання досліджуваного підприємства від лідера, дає змогу розробити рекомендації щодо скорочення відставання.

3. Функціональний бенчмаркінг, за допомогою якого аналізують окремі процеси, функції, методи й технології порівняно з іншими підприємствами, які не є конкурентами розглядуваного. Фірми, які застосовують схожі методи та прийоми чи технології і не є конкурентами, охоче йдуть на взаємний обмін первинною інформацією та зацікавлені в реалізації спільних проектів, спрямованих на вдосконалення тих чи інших операцій, що порівнюються.

Найважливішим у бенчмаркінгу є вибір підприємства-конкурента, або підприємства лідера галузі, як аналогів для порівняння.

Висновки. Враховуючи те, що ринок є системою, яка постійно та динамічно розвивається, і з метою забезпечення стабільної конкурентоспроможності суб'єкти господарювання повинні здійснювати безперервний бенчмаркінг для того, щоб на цій основі забезпечити виявлення та запровадження інновацій і раціоналізаторства, які б дали змогу підприємству постійно підвищувати свою конкурентоспроможність, а отже, – і конкурентоспроможність країни загалом.

Література

1. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О.О. Терещенко. [Електронний ресурс]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2003. – 554 с. – Режим доступу: http://buklib.net/index.php?option=com_jbook&catid=142.

2. Бенчмаркінг як інструмент підвищення конкурентоспроможності компанії. Управление компанией. – 2000. – №1-2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/ct/ct003.html>.

УДК 336.76

*Здобувач А.М. Бутів; здобувач І.Є. Колодій;
здобувач Г.Є. Шпаргало – Львівська КА*

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування та функціонування банківської системи України у взаємозв'язку з трансформаційними процесами та переходом до інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку.

*Competitor A.M. Bytov; competitor I.Ye. Kolodiy;
competitor G.Ye. Shpargalo – Lviv commercial academy*

Formation and development of banking system of Ukraine under processes of transformation

Theoretical and practical aspects of banking system formation and functioning in conditions of economy transition and switching to innovative-investment model of economic growth are considered.

Вступ. Формування незалежних національних банківських систем є невід'ємною умовою трансформування перехідних економік. Воно покликане забезпечувати захист національного ринку від руйнівного впливу економічних коливань на світових товарних і грошових ринках, а також політичної дестабілізації як усередині країн, так і поза їхніми межами. Питання форму-

вання і функціонування банківської системи України висвітлено у працях українських економістів, таких як Б.П. Адамик, І.В. Іванець, В.Д. Лагутін, О.С. Любунь, А.М. Мороз, П.В. Матвієнко, М.І. Савлук [1-4]. Проте основна увага приділена загальним параметрам розвитку банківської системи, тоді як на практиці виникають вагомі перекося та неузгодженості між реальним сектором і банківською системою та значні слабини у трансмісійному механізмі за реалізації монетарної політики.

Постановка завдання. У зв'язку з цим мета дослідження полягає в розкритті чинників та особливостей формування банківської системи України з використанням надбань світового досвіду і в прямій ув'язці з трансформаційними процесами, що відбуваються в національній економіці. Тому питання функціонування банківської системи будемо розглядати під кутом ефективності проведення монетарної політики загалом і впливу на реальний сектор економіки, на його структурну перебудову, забезпечення переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Більшість країн із перехідною економікою вирішують проблему створення банківської системи, адекватної умовам ринкової економіки, на базі реформування централізованої банківської системи, що виступала органічним складником планової економіки. Ця система ґрунтувалась тільки на державній власності та зорієнтована на пряме адміністративне регулювання центральним банком нижчих ланок системи, які обслуговували підприємства. У радянській економіці державна політика підтримки окремих галузей та дотування широкого кола збиткових підприємств зумовили поширення перерозподільчих процесів та "м'яку" кредитну політику. При цьому дешеві кредитні ресурси досить часто використовували не за призначенням. Накопичений потенціал кредитних грошей значною мірою спровокував інфляційний сплеск, коли держава наприкінці 80-х років ХХ ст. втратила контроль над цінами та грошовим обігом. Негативним явищем у грошовій сфері сприяли і невдалі спроби необґрунтованого реформування банківської системи шляхом спеціалізації діяльності банківських структур. Як наслідок, рух кредитних коштів уповільнився через збільшення кількості проміжних ланок у розрахунках, виникнення бар'єрів між секторами грошового ринку. Розширились можливості зловживань через незаконне використання коштів підприємств банками для "прокручування" з метою отримання прибутку.

Реформування банківської системи в Україні стало нагальною проблемою в ході трансформації і розпочалося воно раніше, ніж в інших сферах економіки. Як і інші країни з перехідною економікою, Україна взяла курс на створення дворівневої банківської системи універсального типу. Про динаміку розвитку банківської системи України свідчать дані табл. 1.

Статутний капітал українських банків з 2002 р. зріс більш ніж у 6 разів і досяг станом на 01.03.07 р. 27,5 млрд грн, а обсяг загальних активів – 370,0 млрд грн [5, с. 19]. Істотне зміцнення ресурсної бази дало змогу українським банкам зіграти позитивну роль у поживленні активності на грошовому ринку і стабілізації української грошової одиниці. Однак банківська система України ще відстає від банківських систем інших країн із перехідною економікою як за кількісними показниками, зокрема, за кількістю банків

на душу населення та за їхніми розмірами, так і за активністю на грошовому ринку. Водночас, на сьогодні серйозною проблемою є недостатній рівень капіталізації банківської системи України, за яким вони поступаються країнам Центральної і Східної Європи. Недостатність капіталу своєю чергою стримує можливості активних банківських операцій. Банківські активи складають половину ВВП, в той час, як в європейських розвинутих країнах вони перевищують ВВП у 2-3 рази.

Табл. 1. Основні показники діяльності банків України

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170
із них з іноземним капіталом	21	20	19	19	23	35
Чисті активи, млн грн	47591	63896	100234	134348	213878	340179
Кредитний портфель, млн грн	32097	46736	73442	97197	156385	269688
Довгострокові кредити, млн грн	5683	10690	28136	45531	86227	157224
Вкладення в цінні папери, млн грн	4390	4402	6534	8157	14338	14466
Статутний капітал, млн грн	4575	6003	8116	11648	16144	26266
Результат діяльності, млн грн	532	685	827	1263	2170	4144

Джерело: Вісник НБУ. – 2007. – №2. – С.70.

Ще однією проблемою є гальмування нарощування капіталу порівняно з темпами зростання банківських активів. Посилення структурних диспропорцій в банківській системі загрожує їй кризою і стримує розвиток української економіки в плані недостатнього забезпечення гостро потрібними кредитними ресурсами. У період становлення банківської системи за умов високої інфляції комерційні банки могли отримувати спекулятивний прибуток, що знижувало б їхню зацікавленість в інвестуванні кредитних ресурсів у реальний сектор економіки. Стабілізація грошового ринку істотно обмежила можливості отримання банками легких прибутків, але структура активів комерційних банків поки що не виконує ролі потужного чинника зростання економіки, хоча обсяги довгострокового кредитування реального сектору зросли з 2002 р. по 2007 р. у 6,5 разів (з 26,6 до 173,3 млрд грн) [5, с. 19].

Малу активність банків у кредитуванні виробництва пояснюють кризовим станом підприємств, недостатністю інформації про перспективи їхнього розвитку, високим ступенем ризику через небезпеку неповернення кредиту. Водночас через нерозвиненість ринку цінних паперів і небанківських фінансових інститутів саме банки є в Україні тією об'єднувальною ланкою між фірмами і домогосподарствами, яка сприяє поживленню ділової активності, формує пропорції грошового ринку. Підвищення рівня капіталізації є істотною умовою зростання ефективності банківської діяльності, надійності та прибутковості банків. Але поряд з цим, не варто форсувати процес об'єднання, злиття банків, оскільки для цього немає потрібних умов. Крім того, кількість невеликих банків теж недостатня, адже невеликі банки повинні працювати з підприємцями, сприяти розвитку малого бізнесу. На підвищення рівня капіталізації банків було направлено зростання нормативу адекватності бан-

ківського капіталу з березня 2004 р. від 8 % до 10 %. Практика засвідчила, що такий регулятивний тиск є неефективним. Відповіддю на завищення, з погляду не тільки малих, але подекуди і великих банків, нормативів може бути не злиття банків, на що нашо вхує Національний банк, а штучне збільшення обсягу капіталу.

Ще однією важливою проблемою є монополізм у банківській сфері. Дослідження О. Мертенса та Дж. Урги, які аналізували діяльність банків, порівнюючи їхні витрати та прибутки, дали підстави для висновку, що через недостатність конкуренції великі українські банки завдяки монопольній владі за вищих показників витрат мають вищу прибутковість порівняно з невеликими банками [6, с. 29-36].

Сьогодні дедалі частіше увагу акцентують на потребі структурної перебудови банківської системи в Україні. Важливість цієї проблеми визначають тим, що роль банків в оптимізації макроекономічних пропорцій дуже велика, адже банки мають змогу узгоджувати плани домогосподарств і фірм щодо заощаджень і використання інвестиційних ресурсів, стимулювати певні форми заощаджень, впливати на формування попиту на гроші та регулювати їхню пропозицію. Сучасні дослідження виокремлюють проблеми впливу структури банківської системи на розширення інвестицій у реальний сектор економіки, реалізацію завдань зі стимулювання економічного зростання та створення ефективно розвиненого ринку цінних паперів.

Провідну роль на сучасному українському ринку цінних паперів відіграють саме комерційні банки, які нагромадили серйозний досвід розміщення державних та корпоративних цінних паперів. На наш погляд, достатньо обґрунтована позиція тих економістів, які вважають, що за сучасних умов ринок цінних паперів в Україні значною мірою відволікає кошти з реальної економіки. Це зумовлено вузькими межами строкового грошового ринку та щільним взаємозв'язком ринку цінних паперів і кредитного ринку, що функціонують у межах системи комерційних банків. Наслідком цього є кон'юнктурне перетікання капіталу.

Одним зі шляхів вирішення проблеми активізації інвестицій у реальний сектор є залучення комерційних банків до складу фінансово-промислових груп, що активно формуються в Україні. Можна погодитися, що інтеграція банківського та промислового капіталів на основі відносин власності спроможна істотно знизити рівень ризику капіталовкладень, підвищити прозорість кредитного ринку, здешевити кредити, і таким чином активізувати кредитну діяльність, зняти бар'єри між грошовим та реальним секторами економіки [7, с. 6-10]. Перспективним є також утворення банківських корпорацій, що сприятиме об'єднанню ресурсної бази комерційних банків, розширить їхні інвестиційні можливості. Обираючи шлях розвитку кредитно-банківської системи, доцільно звернути увагу на економічні дослідження, що зосереджуються на історичному досвіді становлення фінансових систем. Аналіз переваг і недоліків різних банківських систем послужив економістам підставою для низки важливих висновків:

- структура та розвиток фінансових установ прямо залежать від попереднього економічного розвитку країни впродовж певного періоду, але не навпаки;

- фінансові ринки виникли в багатьох країнах незалежно від характеру банківських систем;
- майже у всіх країнах світу під час еволюції з 70-х років ХХ ст. банківські системи пройшли процес конгломерації – почали утворюватися квазіуніверсальні банки та фінансові установи різних типів об'єдналися в банківські холдингові компанії;
- жодна з існуючих банківських систем стовідсотково не відповідає класичним моделям універсально пов'язаної або спеціалізовано відокремленої банківської системи, тобто всім системам властиві ознаки обох моделей;
- впродовж останніх 100-150 років банківські системи залишаються досить стабільними;
- кожна з моделей банківської системи має свої переваги й недоліки стосовно впливу на економічне зростання, досі немає однозначної відповіді щодо ефективності певної універсальної моделі для розвитку реального сектору економіки [8, с. 29-37].

На наш погляд, заслуговує на увагу та думка В. Лагутіна щодо доцільності подальшої кардинальної реструктуризації дворівневої банківської системи в Україні на основі переходу до трирівневої. Цю позицію аргументують тим, що класична дворівнева система для ефективного функціонування потребує стабільності в економіці, забезпеченості банківських структур достатніми ресурсами та можливості їхнього прибуткового використання в реальному секторі. На думку дослідника, формування альтернативної трирівневої системи зумовлене тим, що "у теперішній економічній ситуації комерційним банкам ніколи не буде вигідно працювати з конкретними товаровиробниками в реальному секторі української економіки" [9, с. 39]. Тому, для грошово-кредитного стимулювання економічного зростання пропонуємо створити та забезпечити ефективну діяльність Українського банку реконструкції і розвитку в центрі та мережі інвестиційних банків розвитку на місцях (у регіонах). Важливим моментом при цьому повинна стати спрямованість операцій інвестиційних банків розвитку на капіталовкладення у виробництво за суворого контролю та економічної підтримки держави (через преференції та пільги).

З іншого боку, деякі фахівці, наголошуючи на зміні структури банківської системи в Україні, найперспективнішим вважають запровадження такої моделі, яка базувалась би на домінуванні небагатьох потужних універсальних конкурентоспроможних банків зі широкою мережею філій. Значення цих фінансових структур полягає у фінансуванні ключових підприємств, бюджету та організації міжбанківського та валютного ринку [10, с. 34]. У структурних перетвореннях у банківській сфері особлива роль належить Національному банку, що підтверджено досвідом банківських реформ у багатьох країнах, зокрема в Польщі та Угорщині. Передусім, це пояснюють тим, що саме в центральному банку зосереджується кадровий потенціал, спроможний кваліфіковано здійснювати цей процес. Водночас фахівці дійшли висновку, що успішність реформ зростає зі зменшенням залежності комерційних банків від центрального банку як єдиного джерела підтримки їхньої ліквідності [11, с. 30].

Якщо звернутися до світового досвіду, то з-поміж країн з перехідною економікою найпоспідовніше реформа банківського сектору проводилася з 1991 р. в Польщі і з 1993 р. – в Угорщині. За 1995-2005 рр. сумарні активи польської банківської системи збільшилися майже в 4 рази – із 149,3 млрд до

587 млрд злотих. Причому до 2002 р. темпи зростання банківських активів перевищували темпи зростання валового внутрішнього продукту [12, с. 24-27]. Дослідження, які здійснили фахівці Міжнародного валютного фонду та Всесвітнього банку, показали, що внаслідок приватизації, злиття банків з іноземними банками, зміни структури деяких банків, підвищення зацікавленості банківського персоналу, розширення операцій з облігаціями вдалося істотно підвищити ефективність функціонування банківського сектору в цих країнах. Це виявилось у істотному зростанні обсягів кредитування приватного сектору, здешевленні кредитних ресурсів, зменшенні залежності комерційних банків від підтримки центрального банку [11, с. 26-35].

В Угорщині та Польщі дві третини банківських активів перейшли під контроль до іноземних інвесторів. Приватизація банків стала складником створення стабільного розвиненого ринку капіталів загалом і, таким чином, невід'ємним елементом формування інституційної основи для швидкого та ефективного розподілу економічних ресурсів. Успіхами реформування Польща та Угорщина завдячують також правильному визначенню проблем, що зумовили структурну кризу у грошово-кредитному секторі та відповідній цілеспрямованій роботі з їхнього вирішення. Важливе значення при цьому мала ліквідація законодавчих та облікових обмежень, удосконалення управління банківськими установами та контролю за ними.

Заслуговує на увагу також самотутній і при цьому досить успішний досвід реформування у країнах Балтії. Литва, Естонія та Латвія, як і Україна, пройшли тривалий шлях економічної кризи, породженої розпадом Радянського Союзу та зіткнулися з низкою складних проблем, характерних для всіх пострадянських держав. Водночас кожна з країн обрала свою особливу стратегію трансформації. Внаслідок цього спостерігаються і істотні відмінності у процесах, що відбуваються як у реальному секторі економіки, так і у грошово-кредитній сфері. Варто зазначити, що Латвія та Естонія обрала стратегію швидких ринкових перетворень, що базувалися на грошовій моделі приватизації за підтримки держави, залучення іноземного капіталу, зокрема спричинених зниженням податкових ставок. Естонії вдалося запобігти виникненню надмірної кількості ненадійних дрібних банківських структур, а тому – не допустити банківської кризи, як це сталося, наприклад, у Литві (в середині 90-х років ХХ ст.). На відміну від Естонії, в Литві реформаційні процеси почалися пізніше і відбувались повільніше. Це зумовлено переважно недостатністю інвестицій та зосередженістю ділової активності у дрібному торговельному бізнесі, що стримувало перетворення у виробничій сфері. Спрямувавши приватизаційні процеси на реструктуризацію підприємств та викуп їх, здебільшого, трудовими колективами, у Литві зробили акцент на розвитку власного виробництва, особливо аграрного. Як і сфера виробництва, більшість кредитних установ тут існували за рахунок внутрішніх інвестицій. Внаслідок розв'язання банківської кризи стало менше комерційних банків, але підвищилася їх кредитоспроможність, стабілізувалася державна фінансово-кредитна система. Одним із важливих чинників збільшення інвестицій була приватизація великих державних об'єктів, зокрема Литовського ощадного банку, що було викуплено шведським банком "Свебанк" через естонський банк "Ханза".

Найбільших успіхів у реформуванні кредитно-грошової сфери досягла Латвія. У ході реформування основну увагу надавали саме прискореному розвитку банківської системи та фінансового ринку. До цього спонукала глибока банківська криза початку 90-х років ХХ ст. і, зокрема, банкрутство одного з найпотужніших балтійських банків, що завдало великих збитків латвійським вкладникам. На сьогодні розвиток кредитної системи Латвії базується як на місцевому, так і на іноземному капіталі, що припливає з багатьох країн Європи і США. Під контролем іноземного капіталу в Латвії знаходиться понад 2/3 банківських активів (як і в Угорщині та Польщі). В Естонії, Чехії, Словачії, Хорватії цей показник ще вищий. Загалом, на наш погляд, питання меж участі іноземного банківського капіталу у вітчизняній банківській системі вимагає окремого розгляду. Зокрема, з метою реалізації державних програм розвитку держава однозначно повинна залишити у своїй власності кілька великих банків.

Висновки. Реформування грошово-кредитної системи, зокрема банківської сфери, є потрібною передумовою досягнення ефективності монетарної політики, її зорієнтованості на реальне економічне зростання. Під цим оглядом доцільно видається як збільшення капіталізації банківської системи України, так і процеси укрупнення та конгломерації банків, а також формування спеціалізованих інвестиційних банків розвитку, які б виступили кредитним інструментом для реалізації стратегічних державних інвестиційних програм в умовах їхньої відповідної фіскальної та регулятивної підтримки. Поряд із зростанням частки іноземного капіталу в банківській системі України потрібно залишити у державній власності кілька великих універсальних банків з розвиненою мережею філій та відділень як інструмент реалізації різного роду державних програм. Полем для подальших досліджень може бути стабілізація та функціонування банківської системи в умовах світової фінансової кризи.

Література

1. **Лагутін В.Д.** Гроші та грошовий обіг / Василь Дмитрович Лагутін. – К. : Вид-во "Знання", 2003. – 200 с.
2. **Любунь О.С.** Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності : навч. посіб. / [О.С. Любунь, І.В. Іванець, Б.П. Адамик] / за ред. О.С. Любуна. – 2-е вид. [перероб. і доп.]. – К. : Університет економіки та права "Крок", 2005. – 512 с.
3. **Матвієнко П.В.** Розвиток грошово-кредитних відносин у трансформаційній економіці України / П.В. Матвієнко. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2004. – 256 с.
4. **Гроші та кредит** / [Савлук М.І., Мороз А.М., Лазепко І.І., Пуховкіна М.Ф., Шамова І.В.] / за ред. М.І. Савлука. – К. : Вид-во КНЕУ, 2006. – 744 с.
5. **Основні показники діяльності банків України на 01 березня 2007 р.** // Вісник НБУ. – 2007. – № 4. – С. 19.
6. **Мертенс О.** Ефективність банківської системи України / О. Мертенс, Дж. Урга // Банківська справа. – 1999. – № 6. – С. 29-36.
7. **Опришко В.** Українські банки: спеціалізація чи універсалізація? / В. Опришко // Вісник НБУ. – 2001. – № 7. – С. 6-10.
8. **Рамі Д.** Вплив економічних, політичних та правових факторів на розвиток фінансових систем: Чи зможе Україна навчитися на історичному прикладі? // Тенденції української економіки / Д. Рамі // ТАСІС. – 2001. – № 1. – С. 29-37.
9. **Лагутін В.Д.** Догматизм грошово-кредитної політики як гальмо економічного зростання в Україні / В.Д. Лагутін // Банківська справа. – 2001. – № 4. – С. 39.

10. Івасів Б. Банківська система і монетарна інтеграція // Проблеми економічної інтеграції України в ЄС: Європейські студії" : матер. міжнар. наук. конф. / Б. Івасів, Р. Березюк // Вісник НБУ. – 2000. – № 12. – С. 34.

11. Базилевич В. Системна реструктуризація банківського сектору та її вплив на макроекономічний розвиток: Досвід 24 країн / В. Базилевич, І. Дорошенко // Економіст. – 2000. – № 4. – С. 26-35.

12. Рисін В. Вплив іноземних банків та функціонування банківської системи Польщі / В. Рисін, В. Бабенко, З. Лапіненко // Вісник НБУ. – 2007. – № 3. – С. 24-27.

УДК 658.147

Доц. О.Й. Вівчар, канд. екон. наук;
магістрант В.М. Саварин – НУ "Львівська політехніка"

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФІНАНСОВЕ ДЖЕРЕЛО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено основні поняття, склад і джерела власного капіталу як основного фінансового джерела функціонування підприємства. Подано наявну інформацію про стан, проблеми, а також наведено рекомендації щодо удосконалення структури залучення фінансових ресурсів підприємства з метою його успішної діяльності, прибутковості і розвитку.

Ключові слова: власний капітал, статутний капітал, пайовий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, додатковий капітал, неоплачений капітал, вилучений капітал.

*Assoc. prof. O.Yo. Vivchar; undergraduate V.M. Savaryn –
NU "Lvivs'ka Politekhnika"*

Property asset as financial source of functioning of enterprise

In the article certainly basic concepts, composition and sources of property asset, as a basic financial source of functioning of enterprise. Present state information is given, problems, and also recommendations are resulted in relation to the improvement of structure of bringing in of financial resources of enterprise with the purpose of him successful activity, profitability and development.

Keywords: property asset, chartered capital, ration capital, operating surplus, undistributed income, additional capital, unpaid capital, withdrawn capital.

Постановка проблеми. Створення і нормальне функціонування підприємств будь-якої форми власності неможливе без формування достатнього обсягу власного капіталу. Власний капітал утворюється за рахунок особистої участі власників у його формуванні. При цьому, створюючи капітал підприємства, власник частково втрачає прямий зв'язок з капіталом, і він фактично стає власним капіталом підприємства, а не власника.

Власний капітал, зазвичай, вкладають у довготермінові майнові цінності, а тому його капіталізація досить висока, іноді наближаючись до 100 %. Власний капітал підприємства може формуватися як завдяки зовнішнім, так і внутрішнім джерелам коштів.

Постановка цілей. Досить часто поняття "капітал" асоціюється з поняттям "власність". При цьому суму власного капіталу треба розуміти як абстрактну вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників підприємства. Саме виходячи з цього розуміння, буде визначено характеристику його основних елементів, їх формування, визначення сутності і самого поняття власного капіталу.